

Tihana Rubić

Nezaposleni u gradu: antropologija rada i neformalne ekonomije u Hrvatskoj

Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo,
2017, 312 str.

U Hrvatskoj su od kraja devedesetih godina 20. stoljeća društvene znanosti vrlo produktivne kad je riječ o analizi-ranju stanja, odnosno zbivanja na nacionalnom tržištu rada. Koji su sektori u porastu a koji u opadanju od osamostaljenja države, koji je tip uslužnih djelatnosti najpopularniji, raste li postotak nezaposlenih u tranzicijskom periodu – samo su neka od pitanja na koja su sociolozi, ekonomisti i drugi znanstvenici društvene provenijencije nastojali odgovoriti unutar svojih istraživanja. No područje rada pokazalo se zanimljivim i u širem smislu, povrh praćenja trendova na tržištu rada, pa su se neki istraživači tako koncentrirali na s njime povezan problem siromaštva, drugi su se, primjerice, bavili rodnom segregacijom rada, a u fokus je došao i nematerijalni rad, konkretno fenomen kreativnih industrija.

Intrigantni su i oni tekstovi koji su preobrazbi sfere rada u Hrvatskoj od devedesetih godina 20. stoljeća naovamo pristupili kao integralnoj temi općenitijeg značenja te ju problematizirali stavljajući u fokus širi društveni kontekst. Posve je shvatljivo da se ve-

ćina autora pri razmatranju izvanjskih okolnosti koje su utjecale na promjene s radom u nacionalnoj sferi oslanjala na djela teoretičara društva uvaženih u globalnim razmjerima, poput primjerice Ulricha Becka ili Richarda Sennetta, u kojima je unutar narativa o kasnoj moderniji, odnosno novom kapitalizmu analizirano i područje ljudskog rada.

Pokazalo se da se, s obzirom na šire socioekonomske parametre zbog kojih rad kao temeljna ljudska djelatnost i s njime povezano tržište ni u kraćim vremenskim sekvencama nisu statični, nego se intenzivno, katkad i stubokom mijenjaju, pojedine subdiscipline upućene na istraživanje tog područja nalaze pred velikim izazovima te da postoje dobri razlozi za interdisciplinarno pristupanje toj temi. Usto, na transformaciju rada utječu i fenomeni nacionalnog karaktera poput društvene, političke i ekonomske tranzicije iz socijalističkog u postsocijalistički sustav kroz koju je Hrvatska prolazila krajem 20. stoljeća te se tako dodatno umnažaju teorijski i empirijski aspekti koje svako proučavanje rada većeg obuhvata i višeg praga kompetencije treba imati u vidu.

Tihana Rubić, docentica s Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, bila je dobro upoznata s opisanim naporima i poteškoćama istraživača u Hrvatskoj kad je sama 2007. godine započela istraživati nezaposlenost i s njome povezanu neformalnu ekonomiju. Stoga treba istaknuti njezinu hrabru odluku da pokuša oblikovati vlastiti etnološki i kulturnoantropološki pri-

stup tom problemu. Nije joj nit vodilja pritom bilo toliko dovođenje u pitanje tuđih pristupa i nalaza koliko ostvarivanje specifičnoga metodološkog doprinosa na ovom istraživačkom području. Naime, kvantitativna je metodologija dugo vremena izrazito prevladavala u društvenoznanstvenim istraživanjima rada u Hrvatskoj, a deficit kvalitativnih istraživanja ostavio je prazan prostor koji se dao dobro ispuniti. Doduše, kri-la se u tome i opasnost od eventualnoga pretencioznog, s metodološkim oruđem neusklađenoga postavljanja opsega i ciljeva istraživanja, no nju je Tihana Rubić vješto izbjegla. Naime, svoju je »fokusnu skupinu« našla među stanovnicima jednoga rubnog, starijeg zagrebačkog naselja, koji su u devedesetim godina 20. stoljeća ostali bez formalnog zaposlenja te su u vrijeme provođenja istraživanja, kad su imali između 50 i 65 godina, svi dijelili sličnu sudbinu dugotrajno »nezaposlenih u gradu«, ali i »zaboravljene generacije«. Riječ je o tome da su njihove »strategije snalaženja« bile pomalo u sjeni recentnijih problema mlađih generacija koje je zahvatila novija ekonomska kriza potkraj prvog desetljeća 21. stoljeća, zaoštravajući još itekako prisutne, bolne posljedice privatizacijskih propusta te kasnijih lutanja visoke politike.

Knjiga *Nezaposleni u gradu – antropologija rada i neformalne ekonomije* iznosi na vidjelo kako izgleda životna svakodnevnica te skupine nezaposlenih osoba i što oni govore o vlastitim radnim angažmanima, no ne čini to samo zato da bi »ispravila neprav-

du« koja im je nanesena svojevrsnim prekrivanjem njihovih životnih putanja javnom i medijskom tišinom, već su autoričine ambicije kudikamo šire. Kao što to drugi dio naslova sugerira, Tihana Rubić ide za time da iz disciplinarnog motrišta razbije ustaljene, mahom pogrešne pretpostavke o »običnim ljudima« i njihovim mukama s »preživljavanjem«. Pronalazeći rad i radne prakse onkraj plaćenih poslova te prepoznajući »ljudski lik« koji stoji iza različitih djelatnosti koje potpadaju pod neformalnu ekonomiju, ona zorno demonstrira koliko je terensko istraživanje – ponajprije intervjui s kazivačima, ali i sudjelujuće promatranje – bitno da bi se doznalo ono što kvantitativni podaci po svojoj prirodi ne mogu otkriti. Višekratno razgovarajući s ljudima, participirajući u njihovim dnevnim ritmovima te prateći njihove sudbine kroz dulji period, autorica je došla do zanimljivih uvida koje je mogla usporediti s medijskim diskursom, s arhivskim materijalima, pa i s vlastitim »prezrasudama« o pojedinim aspektima života ranjivih skupina na tržištu rada. Otuda je njezina priča o radu istodobno i priča o gradu, o ratu, o migracijama, o privatizaciji, naposljetku i o potrošnji. No, unatoč višeslojnosti, ta je priča pomno strukturirana te se ne raspršuje u suvišnim digresijama niti prelazi unaprijed zacrtane tematske okvire.

Rezultati autoričinog istraživanja izloženi su u središnjem, najopsežnijem dijelu knjige, a osim kraćeg uvoda, prethodi im iznošenje polazišta i ciljeva te metodološki okvir i napomene. U

tim dvama poglavljima autorica je vrlo jasna i precizna te iznimno korektna u težnji da prezentira široki spektar istraživanja s kojima njezino istraživanje komunicira. Oprezna je i glede tumačenja vlastitih metodoloških preferencija i izbora, nastojeći komparativno sagledati njihove prednosti i nedostatke.

Budući da se Tihana Rubić u apostrofiranoj središnjoj cjelini knjige pod naslovom »Istraživanje: građa, analiza i interpretacija« usredotočuje na sudbinu dugotrajno nezaposlenih, čija sjećanja na formalnu zaposlenost sežu još u vrijeme socijalističke Jugoslavije, osim tranzicijskih devedesetih godina 20. stoljeća, i razdoblje socijalizma logična je okosnica narativa što ih je ona istraživački prikupila. Autoricu kod obiju referentnih točaka njezinih sugovornika – socijalizma i tranzicije – posebno zanimaju područje neformalne ekonomije, uloga obitelji te položaj žene na tržištu rada.

Ona tako, između ostaloga, razmatra kako se u koje vrijeme društveno legitimirao rad »u fušu« ili rad »na crno«, opstaje li institucija »baka-servisa« u izmijenjenom urbanom kontekstu te pri bržem tempu života, potpomažu li roditelji svoju djecu financijski i nakon što ona odrastu, mijenja li se i kako uloga žene u kućanstvu te postaju li žene sve češće hraniteljicama obitelji zbog nezaposlenosti muževa.

Svoju pozornost ujedno usmjerava na način života nezaposlenih u gradu, od njihova funkcioniranja u konkretnom prigradskom naselju u kojem žive preko praćenja njihova radno, dokoli-

čarski ili pak potrošački motiviranog cirkuliranja po drugim dijelovima grada pa do ustanovljavanja njihovih poriva za odlaskom na »grunt«, u vikendicu ili na selo u posjet rodbini.

Kao zanimljiv motiv pritom isplivavaju i susjedski odnosi, kako međusobna ispomoć i podrška, tako i ljubomora te etničko ili kakvo drugo, ideološko raslojavanje. Tranzicijski i privatizacijski kontekst u prvi plan dovlači i odnos ljudi prema državi, politici i institucijama sustava, pa i konkretno pitanje povjerenja u mirovinski sustav.

Prije no što nudi zaključnu interpretaciju i problematizaciju nezaposlenosti na osnovi provedenoga teorijskog i empirijskog istraživanja, Tihana Rubić još na kraju toga četvrtog poglavlja podastire tri »studije primjera« u čijim su središtima dvije nezaposlene žene i jedan muškarac te preko kojih dolazi do izražaja i specifični narativni doprinos kulturne antropologije ovoj istraživačkoj temi. O odnosu glavnih protagonista prema poslu, djeci, novcu, mirovini, slobodnom vremenu, politici tako smo u prilici doznati iz uravnotežene kombinacije fragmenata njihovih iskaza, autoričinih impresija oblikovanih u gotovo pa književni izričaj te referenci i fusnota koje podsjećaju na važnost znanstvene preciznosti i ozbiljnosti kod pristupanja fenomenu nezaposlenosti koji je prečesto predmetom laičkoga rezoniranja.

Zaključak knjige pruža naknadni autoričin pogled na njezine vlastite istraživačke i prezentacijske strategije te dodatno obrazlaganje pojedinih odlu-

ka i odabira. Sve okončava sumiranjem pet glavnih teza i ciljeva, među kojima vrijedi istaknuti »*drukčije*, dinamično i složenije 'čitanje' nezaposlenosti«, koje je u svakom pogledu ostvareno. Knjiga sadržava i sažetak na engleskom jeziku te iscrpan popis korištene literature.

Imajući u vidu makro- i mikroprocese kojima je hrvatsko društvo izloženo u posttranzicijsko vrijeme, napose njihove učinke na svijet rada, lako je pretpostaviti da će tema rada u užem

i širem smislu i nadalje biti atraktivna brojnim istraživačima u Hrvatskoj. Teško je pak zamisliti da bi ijedno buduće društveno-humanističko promišljanje rada i njemu srodnih fenomena nezaposlenosti i neformalne ekonomije moglo zaobići znanstvenu monografiju Tihane Rubić kao jednu od najvažnijih referenci.

Ozren Biti

*Institut za etnologiju i folkloristiku,
Zagreb*